

Rybná nad Zdobnicí – na počátku dějin obce

The Village of Rybná nad Zdobnicí - At the Beginning of Its History

Martina Beková¹, Lucie Maříková² & Iveta Prázová¹

¹Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou, Jiráskova 2, 516 01 Rychnov nad Kněžnou, e-mail: bekova@moh.cz, prazova@moh.cz;

²Krajský úřad Královéhradeckého kraje – Odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu, e-mail: lmarikova@kr-kralovehradecky.cz

Abstract: Archeological findings in the centre of the village - a cutting into a hill on which the St. Jacob's Church is found. Investigated cultural layer predominantly with findings of fragments of utility ceramics from the 14th and 15th centuries bears testimony to the original profane use of the place. Several older findings that date back to the 13th century precede the first written mention of the village by at least 100 years (1354).

Keywords: *Medieval centre of village, 13. century, location of ancient church*

Rozsáhlejší zemní zásahy prováděné v centru obce s sebou vždy nesou očekávání prohloubení informací z počátku jejich dějin, vzácné písemné středověké prameny jsou zejména k malým obcím poněkud macešské. Nezbyvá tedy než je doplnit archeologickým zjištěním. Nejinak tomu bylo i v Rybné nad Zdobnicí, úprava autobusové zastávky v těsné blízkosti kostela sv. Jakuba se jevila být velmi nadějným počinem.

Obec se nachází na okraji Podorlické pahorkatiny, v nadmořské výšce 410 – 450 metrů. Jak její nadmořská výška, tak poloha na rychle se zvedajícím úbočí hor již předurčují drsnější klimatické podmínky, které místo znevýhodňovaly zejména v době, kdy zemědělství bylo hlavním zdrojem obživy. Na druhou stranu ale leží nad říčkou Zdobnicí a jejím přítokem, Rybenským potoce, tedy na příhodné cestě do nitra hor, nepochybně využívané již od pravěku. Za doklady této cesty považujeme starší nálezy, zejména dnes již nedochovaný depot zlatých plíšků lužické kultury popelnicových polí ze Zakopanky (DOMEČKA, L. 1935) a dva bronzové náramky z různých poloh v Pěčině, jeden laténský a jeden z nejmladší, platěnické fáze kultury lužických popelnicových polí (KRČMÁŘ, J. 1936, 22, 77, 78; MANGEL, T. 2010). O vůbec nejstarším využívání cesty podél Zdobnice pak svědčí eneolitická pazourková šipka z Pěčina (DVOŘÁK, S. 1938, KRČMÁŘ, J. 1936, 53).

Dnešním centrem obce prochází rušná silnice 1/11, jejíž trasa je ovšem novotvarem z 1. poloviny 19. století. Původní přístup byl patrně z komunikace, která vede ke škole a faře a navazoval na tzv. císařskou silnici, která je stále poměrně jasně patrná v lese mezi Vamberkem a Rybnou a je dokonce vedena jako technická památka. Z původní konfigurace terénu lze vytušit, že přirozeným centrem byl pahorek z části chráněný hluboce zaříznutým Rybenským potokem, na kterém se dnes nachází kostel sv. Jakuba, obklopený hřbitovem. První písemná zmínka o obci pochází z roku 1354. Kostel sv. Jakuba byl v současné podobě za-

ložen v roce 1748 (POCHE 1980, 269). Jak uvádí farní kronika¹, jejíž zapisování zahájil v roce 1836 lokalista Jan Střemcha, původní farní kostel zde měl existovat již ve 14. století, za husitských válek měl být zničen, ostatně nechme promluvit vlastní kroniku (přepis a překlad Iveta Prázová, Obr. 1 pohled na kroniku):

**Das Gedenkbuch
der
deutschribner Lokalie
verfaßt
von Johann Střemcha Lokalisten.**

später Procurato zu deutchrybna,
im Jahre 1836 et sequentibus

**II. Abtheilung
Geschichte der Kirche**

Der Sage nach sollte in
deutschribna Pfar

im 14ten Jahrhunderte eine Kirche und Pfarrei existiren, welche aber durch der husitischen Unruhen gänzlich vernichtet vor dem ist, daran giebt noch der alte Kirchhof, der der jetzigen Kirche und Friedhofs gegenüber sich befindet, und wo war noch die rudera der alten vor Holz erbauten Kirche finden will, der Beweis. Die gegewärtige Kirche zu deutschribna unter dem Namen S. Jacobi Apos[te]l Majoris hat je daseyn vom Jahre 1749 wird der vom P. Franz Čermak verfaßte

*Pamětní kniha
německorybenské lokálie
zkoncipovaná
Janem Střemchou lokalistou.*

*později zástupce v Německé Rybné,
v roce 1836 a následujících*

**II. část
Historie kostela**

Podle pověsti měla v Německé Rybné ve 14. století existovat farnost a kostel, která byla ale během husitských nepokojů (válek) zničena, na tom místě ještě je starý hřbitov, který se nachází naproti dnešnímu kostelu a hřbitovu, a kde byly ještě k nalezení trosky starého ze dřeva postaveného kostela, důkaz.

Nynější kostel v Německé Rybné pod jménem apoštola sv. Jakuba Většího existuje od roku 1749, bylo napsáno P. Františkem Čermákem.

¹Římskokatolická farnost Vamberk, Pamětní kniha farnosti Rybná nad Zdobnicí, str. 41

Popis terénní situace

Samotný zásah do terénu – zvětšení prostoru pro autobusovou zastávku – byl veden do jižní hrany pahorku kostela (**Obr. 2**). Nejprve byla provedena skrývka hlinitého horizontu v ploše budoucího zářezu, následně byly pod přímým dohledem archeologa odstraňovány nepřilíš mocné subrecentní navážkové vrstvy. Strojní skrývka byla zastavena při nálezů vrstvy obsahující středověkou keramiku. Její mocnost a přesnější datování bylo zapotřebí ověřit sondáží (**Obr. 3 a 4**).

Západní část skrývky

Sonda č. 1

rozměry 400 × 66 cm, byla provedena za účelem ověření mocnosti a skladby kulturní vrstvy, která byla obnažena při skrývce svahu (**Obr. 5**). Situována byla prakticky do jejího středu. Odkryv byl prováděn po přirozených vrstvách. V profilu A-B této sondy byly identifikovány 4 vrstvy: 1 – travní drn, 2 – žlutohnědá hlinitá vrstva s četnými malými až středními fragmenty kamene a nahodilými drobků uhlíků, 3 – hnědoběžová hlinitá s nahodilými drobků uhlíků a mazanice, 7 – promíšené podloží. V profilu J-K bylo identifikováno 6 vrstev: 3 – viz profil A-B, 4 – hnědoběžová hlinitá s výrazným množstvím uhlíků, 6 – hnědá hlinitá s četnými zlomky mazanice a uhlíků, 6a – tmavě šedá hlinitá s výrazným množstvím uhlíků (lemuje vrstvu 6), 7 – promíšené podloží, 8 – šedooranžové sprašovitě podloží.

Při odkryvu bylo zjištěno, že kulturní vrstva nasedá na podloží a její obsah se ukázal jako značně promíšený, což bylo způsobené pravděpodobně sesuvem planýrkové vrstvy po svahu. Objevené nálezy byly převážně součástí vrstvy č. 3, do které zasahují deprese vyplněné vrstvami č. 4 a č. 6 (nejlépe datovatelná, **Obr. 6**) s intruzí materiálu. Nálezový soubor tvořily převážně keramické střepy, dále se zde nacházely zlomky cihloviny, mazanice, kostí, a drobný kovový odpad. Většina keramického materiálu byla na základě zpracování a výzdoby (rytá šroubovice, vývalková šroubovice, červená malba aj.) datována do vrcholného středověku (14. – 15. st.), několik tmavých střepů s oběžnými rýhami však pochází již z předkolonizačního období (13. st., **Obr. 7**), a naopak několik polévaných střepů je mladšího stáří (16. st.).

Sonda č. 3

Průběh kulturní vrstvy v ploše západní poloviny svahu byl prokázán sondou č. 3, ve které se nacházely keramické zlomky obdobného zpracování i stáří (13. – 15. st.). Tato sonda se nacházela západním směrem od sondy č. 1 ve vzdálenosti 8 m, a byla provedena pouze formou záškrabu profilu ve výřezu břehu svahu, neboť plocha za ním již nebyla předmětem staveních úprav. Z tohoto důvodu byla dokumentována pouze fotograficky.

Východní část skrývky

Sonda č. 2

Před započítím skrývky východní poloviny svahu byla provedena sonda č. 2,

která měla ověřit kamennou konstrukci zřetelnou v zářezu profilu spodní části břehu svahu. Sonda č. 2 o rozměrech 300 × 60 cm probíhala vodorovně ve vzdálenosti 2 m východním směrem od sondy č. 1 a byla odkrývána po mechanických vrstvách. V profilu C-D sondy bylo zjištěno 5 vrstev. Vrstva 1 – travní drn, 2 – žlutohnědá hlinitá vrstva s četnými malými až středními fragmenty kamene a nahodilými drobkami cihel a uhlíků, 3 – hnědobéžová hlinitá vrstva s nahodilými drobkami uhlíků a mazanice, 8 – šedooranžové sprašovitě podloží, 9 – hlinitokamenitá destrukce. Vrstvy 1 – 3 vytvářely hlinitý překryv, pod kterým se nacházela hlinitokamenitá destrukce, která byla patrně založením domu č. p. 113. V sondě č. 2 bylo nalezeno jen nepatrné množství keramických úlomků vrcholně středověkého stáří, z čehož lze usoudit, že v této části již kulturní vrstva končí, též zlomky okenních terčíků. Při následné skrývce východní poloviny svahu byla postupně odkryta kamenná podezdívka v délce 10 m tvořená nasucho skládanými opukovými kameny. Na císařském otisku mapy z roku 1848 bylo dodatečně dohledáno, že v tomto místě dříve skutečně stál dům č. p. 113.

Závěr – výsledky záchranného archeologického výzkumu

Nálezy z výzkumu potvrdily, že centrum dnešní obce bylo obydleno již ve 13. století, tedy nejméně 100 let před první písemnou zmínkou o obci. Na základě časového rozpětí nálezů středověké a časně novověké keramiky můžeme předpokládat průběžné profánní osídlení v centrální části minimálně od 13. do konce 19. století a to v prostoru, který je dnes prakticky vyprázdněn, ale ještě na 1. vojenském mapování (1764–68)² je zde zachyceno několik staveb. O běžném užívání svědčí celková skladba kulturní vrstvy – kromě keramických zlomků se zde objevují zlomky cihloviny a kostí. Verifikováno bylo i umístění dnes neexistujícího domu č. p. 113 s kamennou podezdívkou, zaznamenaného na otisku císařské mapy z roku 1848³, s existencí tohoto domu je spojován i nález skleněných okenních terčíků.

Informace můžeme čerpat i z jednotlivých keramických zlomků, nalezených převážně v kulturní vrstvě, tedy mimo souvislost s konkrétními objekty. Zmíněná vrstva se nalézala na úpatí centrálního pahorku a její vznik a obsah nepochybně souvisí s bezprostředním okolím, nejspíše s prostorem dnešního hřbitova a kostela. Kromě keramických zlomků ze 13. století (celkem 4 kusy ze 3 různých poloh), obsahovala v naprosté většině soubory běžné užitkové keramiky 14. a 15. století s minimální intruzí mladších nálezů. Nalezené hrncířské zboží celkově působí archaicky, což vypovídá o periferním postavení lokality. Ze zpracování keramiky lze rovněž usoudit, že se na lokalitě nenacházely příliš kvalitní hlíny pro její výrobu, a proto bylo do těsta přidáváno ostrivo a starší rozemleté keramické střepy. Zastoupeny jsou fragmenty užitkových nádob, z nichž se převážně jedná

²1. Vojenské mapování, Dostupné z: [http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c115\(cit.25.8.2021\)](http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c115(cit.25.8.2021))

³Povinné císařské otisky stabilního katastru, Dostupné z: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_6640-2_4&extent=5785.520111359164,-3935.204225104626,6813.307766934476,-3452.090496377168&link=ext (cit. 25. 8. 2021)

o atypické střepy výdutí, méně často se zde vyskytují okraje nebo dna nádob. Z konkrétních tvarů se jedná o hrnce, džbány, mísy, příp. pokličky. Časový horizont, který nálezy pokrývají, a pravidlo, že nejintenzivnější jsou vždy zastoupeny nálezy z fáze zániku, mohou podporovat tradici zachycenou i ve farní kronice, že zde došlo k zásadnímu poškození vesnice při husitském vpádu (lze si dost obtížně představit, že byl zcela zničen kostel a sousedící domy byly ušetřeny) a změně v urbanistickém uspořádání. Otázkou je ale umístění onoho zničeného dřevěného kostela. Dle farní kroniky byl umístován mezi čp. 163 a 9 (na stránkách obce mylně uvedeno čp. 162⁴), známy jsou odsud i nálezy pozůstatků hřbitova. Ostatně i autorka článku byla v roce 1990 kontaktována Polici České republiky v souvislosti s nálezem lidských ostatků při hloubení patky pro dopravní značení před čp. 163 (roh nejbližší kostela). Ve dně patky se podařilo očistit okraj lebky, kolem ní byly nalezeny hřebíky z rakve, situace byla tehdy ponechána v původním stavu a patka byla nepatrně posunuta. Nepochybně se jednalo o pohřeb z původního hřbitova. Tradičně se při stavbě kostela zachovává kontinuum posvěceného místa – pak by kostel měl stát v místě dnešního. Je ale dost dobře možné, že totální destrukce za husitských válek a navíc dlouhá doba, kdy ve vesnici kostel nestál, nového stavebníka ve výběru místa nezavazovaly a volil tedy co nejdominantnější polohu. Možné upřesnění odpovědí na tyto otázky může přinést případný další archeologický výzkum.

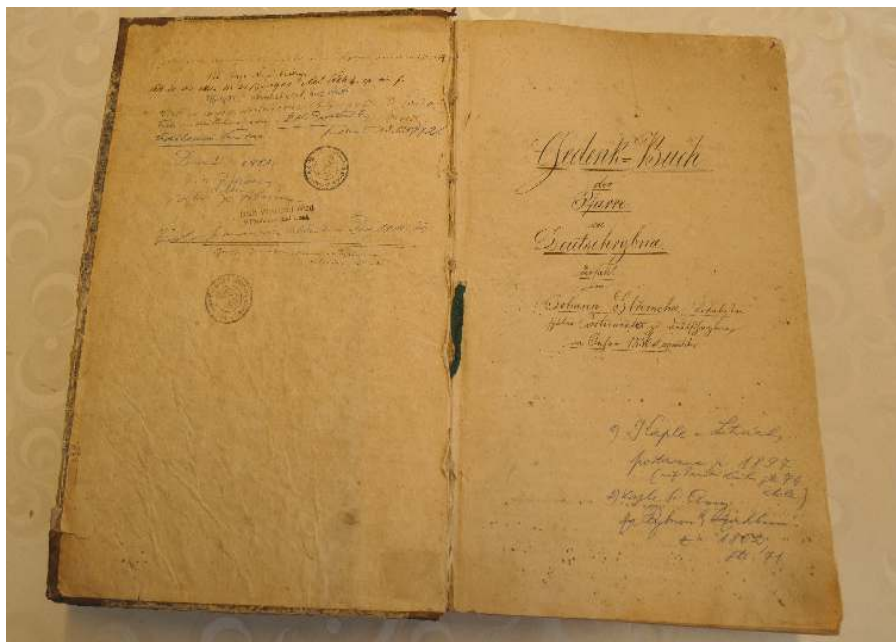
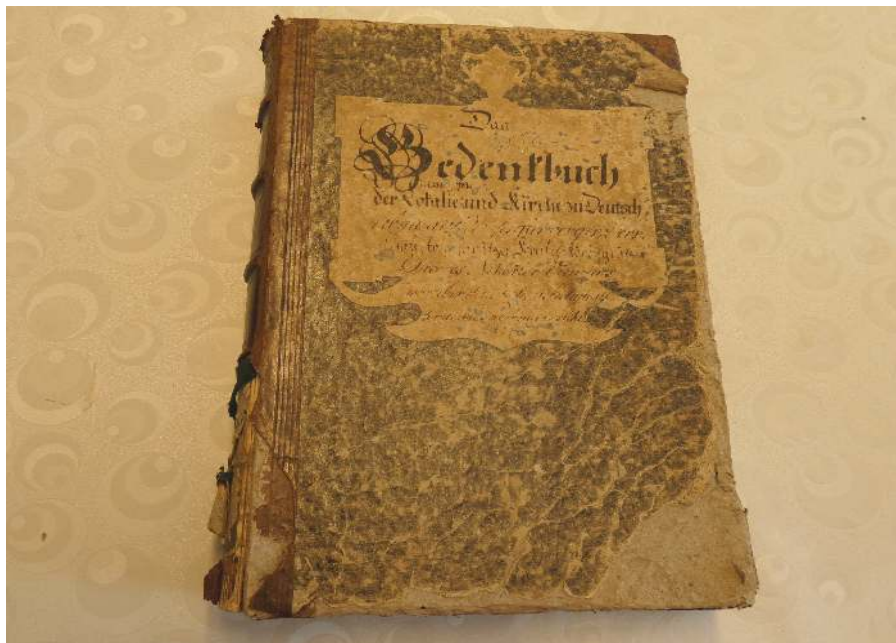
Literatura:

- DOMEČKA, L. (1935): Krajina při Divoké Orlici a jejich přítocích v době předhistorické. Osvěta lidu XXXVIII: 61, 63, 65. HK
- DVOŘÁK, S. (1938): Rychnovsko v pravěku, In: DVOŘÁK, S. a kol.: Město Rychnov n. Kněžnou a s. o. Rychnovský n. Kněž.
- KRČMÁŘ, J. (1936): Obec Pěčín v Orlických horách. Vamberk.
- MANGEL, T. (2010): Melounovítý náramek z Pěčina (okr. Rychnov nad Kněžnou), Archeologie ve středních Čechách 14, 263–266.
- POCHE, E. (1980): Umělecké památky Čech 3, Praha.

Obrázky:

- Obr. 1. Pohled na kroniku.
- Obr. 2. Celkový pohled na staveniště.
- Obr. 3. Zaměření výzkumu – celková situace.
- Obr. 4. Zaměření jednotlivých sond.
- Obr. 5. Sonda č. 1.
- Obr. 6. Nález ze sondy č. 1 - výběr.
- Obr. 7. Nález ze sondy č. 1 - výběr, nahoře nejstarší nálezy.

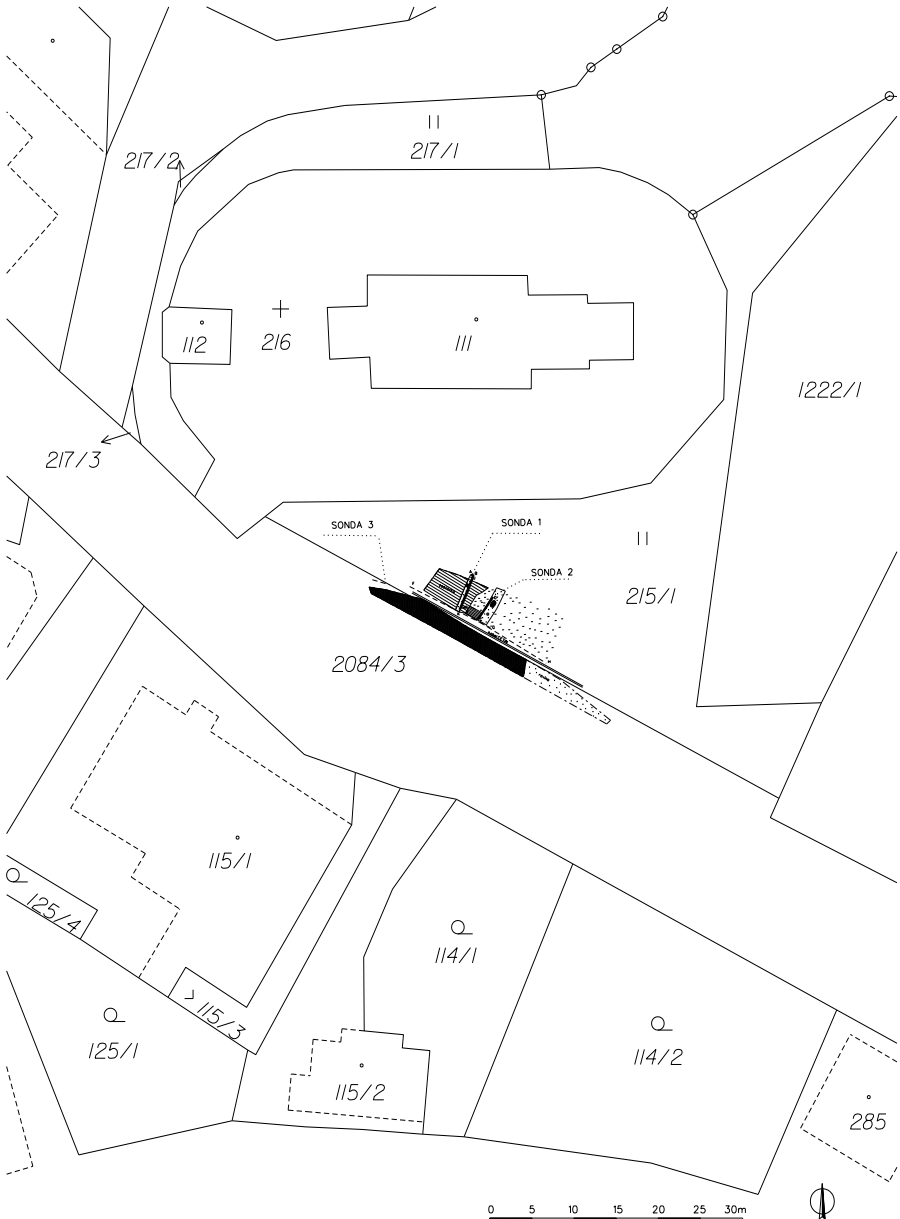
⁴Kostel Sv. Jakuba a hřbitov, Dostupné z: <http://obec.rybna.cz/kostel-sv-jakuba-a-hrbitov/> (cit. 25. 8. 2021)



Obr. 1

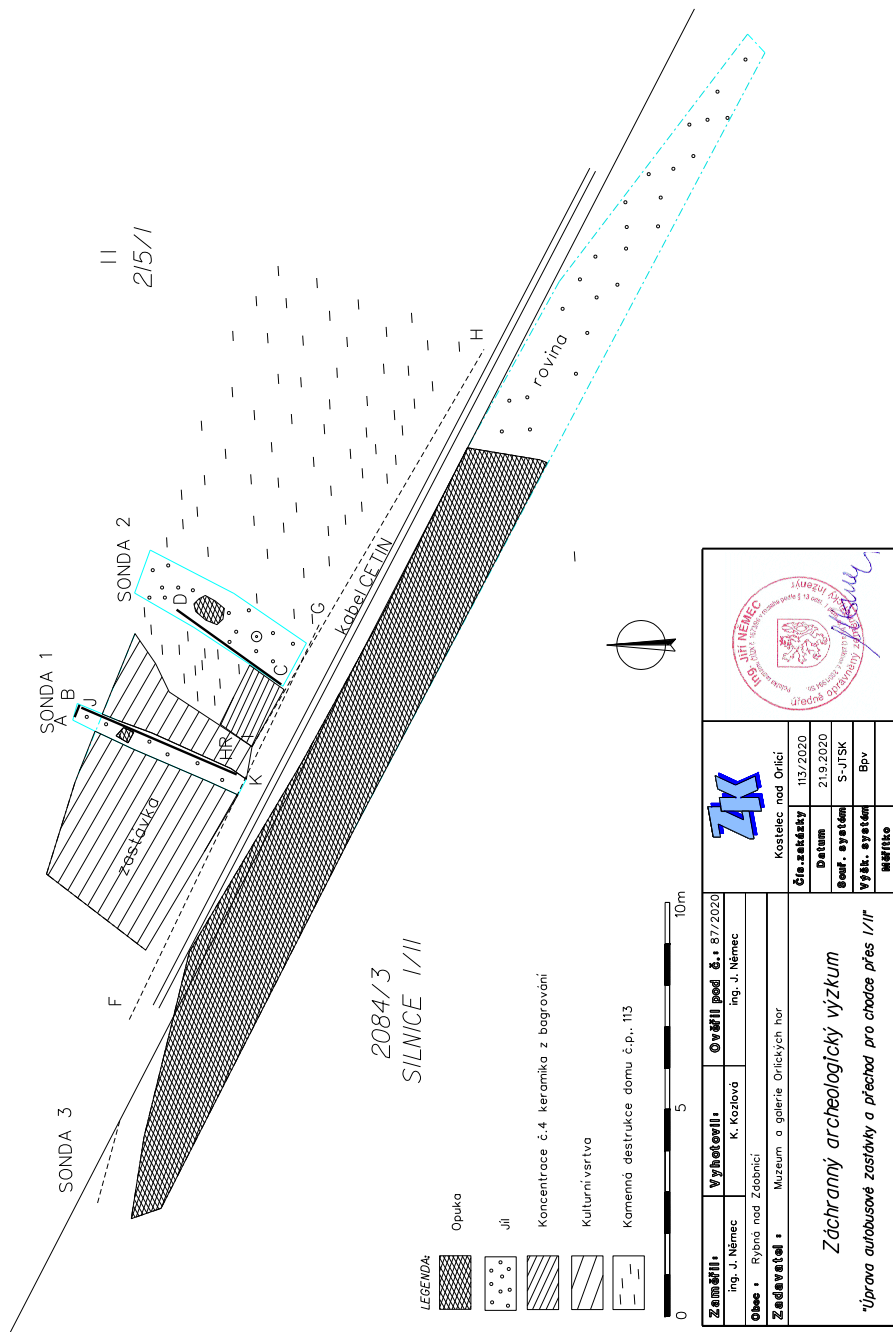


Obr. 2



0 5 10 15 20 25 30m		⊙	
Stavba:	Vyrobce:	Druh pod. č.:	01/2020
Obj. a. Město:	K. Pečkovice	Obj. a. Město:	
Objekt:	Bydlné náb. Zásobní	Kategorie:	nová stavba
Zadavatel:	Muzeum a galerie Orlických hor	Stavba:	11/2020
Záchraný archeologický výzkum		Datum:	11.9.2021
<small>*Úroveň ověřování zástavby a přechod pro chodce přes I/VI</small>		Sním. systém:	S-215K
TPDh. systém:		Typ:	
Stavba:		Stavba:	

Obr. 3



Obr. 4



Obr. 5



Obr. 6



Obr. 7